

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра загальної психології і психології розвитку особистості

Д и п л о м н а р о б о т а

бакалавра

(освітньо - кваліфікаційний рівень)

на тему: « ІНДИВІДУАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
САМОСТАВЛЕННЯ САМОТНІХ ТА НЕСАМОТНІХ ОСІБ»
« **INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS
SAMOSTALNA LONELY AND NESMITH INDIVIDUALS** »

Виконала: студентка 5 курсу заочної форми навчання
напряму підготовки **6.030102-** «Психологія»
Стадницька Марія Андріївна

Керівник: доктор психологічних наук, професор кафедри
Диференціальної і спеціальної психології,
Вісковатова Тетяна Павлівна _____

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент кафедри
загальної психології і психології розвитку особистості,
Артюхіна Наталія Вікторівна _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ р.

Завідувач кафедри
_____ Родіна Н.В.

Захищено на засіданні ДЕК №
протокол № _____ від _____ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

ЗМІСТ	стор.
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТАВЛЕННЯ САМОТНИХ ТА НЕСАМОТНИХ ОСІБ	
1.1. Проблема самоствавлення в сучасній психології.....	6
1.2. Різні психологічні підходи у поглядах на проблему самотності....	17
1.3. Соціально-психологічні чинники самотності.....	28
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОСТАВЛЕННЯ САМОТНИХ ТА НЕСАМОТНИХ ОСІБ	
2.1. Організація та методи дослідження.....	38
2.2. Взаємозв'язки між показниками самоствавлення та самотності....	44
2.3. Особливості самоствавлення осіб, що відрізняються за рівнем та видом переживання самотності.....	46
Висновки до другого розділу.....	54
ВИСНОВКИ	56
ЛІТЕРАТУРА	59
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. У період нестабільності суспільства, у час погіршення соціальних умов життя у зв'язку з військовими діями на південному сході нашої країни, і, як наслідок цього, виникнення напружених ситуацій у взаєминах між людьми, дефіциту спілкування, особливо гостро постає проблема самотності. Всі ці чинники обумовлюють соціальну значимість дослідження самотності та її вплив на особистість. Завдяки поширенню інтернет - технологій, постійній взаємодії з іншими людьми, динамічному руху життя, сучасна людина, здавалось би, завжди знаходиться в центрі соціальної уваги, вона менш за все повинна почуватися самотньою. Але навпаки, багато чисельні міжлюдські взаємини та поверхневі знайомства (поверхневі – тому, що при такому напруженні у людини немає часу на глибоке, інтимне спілкування), призводять до відчуття самотності.

На теперішній час проблема самотності поступово переходить у міждисциплінарну і стає об'єктом пильної уваги філософії, соціології, педагогіки та практично всіх галузей психологічної науки: психології особистості, вікової, соціальної, педагогічної психології, психології спілкування, гендерної психології тощо. В останній час у психології цій проблемі присвячується все більше робіт, в яких висвітлюється сутність та природа самотності, характерні прояви та вплив переживання самотності на різних людей в різні періоди їх життя. Багато уваги проблемі самотності приділялося у роботах зарубіжних науковців (Е. Гусерль, Д. Рассел, Ж. - П. Сартр, А. Шопенгауер, Б. Мьюскевич, М. Мід, Д. Перлман) та вітчизняних психологів (С. Г. Корчагіна, О. Н. Кузнецов, Д. А. Леонт'єв, В. Н. Лебедев, Е. Н. Осін, Н. Є. Покровський).

Аналіз психологічної літератури засвідчує, що в сучасній науці накопичено чималий обсяг доробок, які присвячені дослідженню причин виникнення самотності, серед яких, зокрема, такі: низька самоповага (Дж. Янг); неадекватна самооцінка (Л. Пепло; М. Мицелі; Б. Моралі);

сором'язливість (Ф. Зімбардо); самоприниження (Л. Пепло, М. Мицелі, Б. Моралі). Проте недостатньо вивченим є психологічні особливості самотньої особистості (зокрема, ставлення самотньої особистості до себе), про що свідчить бракує наукових робіт з цієї проблематики.

Таким чином, актуальність, недостатня теоретична розробка та практична значущість даної проблеми зумовили доцільність вибору теми нашого дослідження **«Індивідуально-психологічні особливості самоствавлення самотніх та несамотніх осіб»**.

Об'єкт дослідження – психологічні характеристики самотньої особистості.

Предмет дослідження – Індивідуально-психологічні особливості самоствавлення самотніх та несамотніх осіб.

Мета – теоретично визначити та емпірично дослідити особливості самоствавлення осіб, що відрізняються рівнем та видом переживання самотності.

Завдання дослідження:

1. Вивчити та проаналізувати психологічну літературу з проблеми дослідження.
2. Підібрати психодіагностичні методики, спрямовані на вивчення показників самотності та самоствавлення.
3. Провести емпіричне дослідження означених показників та вивчити взаємозв'язки між ними.
4. Дослідити індивідуально-психологічні особливості самоствавлення в осіб, що відрізняються рівнем та видом переживання самотності.

Методи дослідження. У дослідженні було використано наступні методи:

- 1) аналіз теоретичної літератури з метою визначення стану розробленості проблеми, що вивчається;
- 2) до психодіагностичного блоку увійшли такі методики: а) «Методика

визначення виду самотності» (С. Г. Корчагіна); б) «Тест-опитувальник самоствалення» (В. В. Столін та С. Р. Пантелєєв).

Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою кількісного (кореляційного; SPSS 10. 0) та якісного аналізів. У межах якісного аналізу використовувались методи “асів” та “профілів”.

Дослідження проводилося на базі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, заочного відділення факультету психології та соціальної роботи.. В ньому брало участь 64 слухача зазначеного факультету віком від 21 до 47 років.

Практична цінність:

- матеріали дослідження можуть бути використані в процесі викладання лекційних, практичних та лабораторних занять зі студентами психологічного факультету університету;

- у психодіагностичній, психопрофілактичній та корекційній роботі практичних психологів.

Структура роботи складається: зі вступу, 2 - х розділів, висновків, списку літератури, додатків. Обсяг роботи - 67 сторінки, таблиць - 2, малюнків - 2. Список використаної літератури містить 54 праць вітчизняних та зарубіжних авторів.

ВИСНОВКИ

1. Теоретико-психологічний аналіз проблеми самоствавлення вказує на існування різних підходів щодо її визначення, зокрема, самоствавлення розглядається як одне з основних складників ядра особистості; як складова самоусвідомлення; як характеристика самоцінності; як механізм керування поведінкою; як стійке почуття особистості.

В психологічній літературі самоствавлення розглядається з позицій двох підсистем: оцінної та емоційно-ціннісної. У разі оцінки - самоствавлення визначається як самоповага», «почуття компетентності», «почуття ефективності». Як емоційно-ціннісна підсистема - самоствавлення розглядається як «аутосимпатія», «почуття власної гідності», «самоцінність», «самоприйняття».

В нашому дослідженні, під самоствавленням розуміється відносно стійка властивість особистості, що виявляє позитивне чи негативне ставлення до себе(В.В. Столін; С.Р. Пантелєєв).В структурі самоствавлення виділяють наступні показники: самовпевненість, очікуване ставлення інших, самоприйняття, самокерівництво, самозвинувачення, саморозуміння, самоінтерес; самоповага, аутосимпатія, очікування позитивного ставлення інших, самоінтерес (В.В. Столін; С.Р. Пантелєєв).

В результаті узагальнення існуючих теоретичних підходів до тлумачення поняття «самотність» розуміння останньої визначене як психічний стан людини, який виникає в умовах ізолюваності її від інших людей і дефіциту спілкування. Визначення самотності, існуючі в психологічній літературі, можна поділити на дві основні групи: 1) самотність як деструктивний стан, що відокремлює людину від інших; 2) добровільне усамітнення, пов'язане з екзистенціальним пошуком.

В літературі самотність як психічний феномен розглядають в різних категоріях, наприклад таких, як: почуття, процес, відношення, потреба.

В нашому теоретико-емпіричному дослідженні самотність вивчається як психічний стан людини, що відбиває переживання своєї відділеності, суб'єктивної неможливості або небажання відчувати адекватний відгук, прийняття та признання себе іншими людьми (С.Г. Корчагіна). В нашій роботі розглянуті наступні види самотності: самотність -відчуження, дифузна самотність та диссоційована самотність (С.Г. Корчагіна).

Соціально-психологічними чинниками самотності, як свідчить теоретичний аналіз є: невміння переносити вимушене усамітнення; соціальну тривожність; відсутність комунікативних навичок; недовіру до людей; нездатність розкриватися; постійний вибір невдалих партнерів; страх бути відторгнутим; сексуальну тривожність; страх перед емоційною близькістю; пасивність, відсутність ініціативи; нереалістичні намагання; низьку самоповагу та самооцінку. Різні науковці відзначають, що деякі характеристики самотності пов'язані з самоприйняттям та іншими властивостями самоствавлення особистості.

2. Емпіричне дослідження особливостей осіб, що відрізняються за рівнем або видом переживання самотності здійснено за допомогою психодіагностичного блоку, до якого увійшли надійні та валідні методики, адекватні завданням дослідження.

3. Кореляційний аналіз свідчить про наявність неоднозначних значущих кореляційних зв'язків між показниками самотності та самоствавлення. Емпірично виявлено такі групи (типи) самотніх осіб:

- 1) з різним рівнем самотності:
 - а) з максимально високими значеннями загального показнику самотності– високий рівень самотності;
 - б) з мінімально низькими значеннями загального показнику самотності - низький рівень самотності;
- 2) з домінуванням певного виду самотності:
 - а) самотність - відчуження;

б) дифузна самотність.

На нашій виборці не було виявлено досліджуваних, що відрізняються домінуванням диссоційованої самотності.

4. Емпірично встановлено, що особи з різним рівнем самотності або з домінуючим видом самотності відрізняються один від одного специфікою самоствавлення.

Зокрема, виявлено, що:

- *особи з високим рівнем самотності* відрізняються схильністю до самозвинувачування, незадоволеністю собою та своїми діями, неприйняттям себе такими як вони є, відсутністю інтересу до власного внутрішнього світу, їм не вистачає саморозуміння та бракує самопослідовності;

- *особи з низьким рівнем самотності* характеризуються, з одного боку, симпатією до себе, несхильністю критикувати та звинувачувати себе, а, з другого, - невпевненістю в собі, відсутністю саморозуміння;

- *для осіб, що схильні до переживання самотності – відчуження*, характерно: нерозуміння власних емоційних переживань та вчинків; звичка критикувати та звинувачувати себе; відсутність інтересу та симпатії до самого себе; неочікування від оточення доброго ставлення до себе;

- *особам, що переживають дифузну самотність*, не вистачає саморозуміння, самопослідовності та самокерівництва в житті; вони характеризуються невпевненістю в собі, слабким інтересом до власного особистості, не очікують позитивного ставлення до себе з боку інших людей.

Підсумовуючи результати емпіричного дослідження індивідуально-психологічних особливостей самоствавлення осіб, з різним рівнем та видом переживання самотності, можна сказати, що представники різних типів самотності відрізняються один від одного специфікою самоствавлення (тобто якісно-кількісним співвідношенням показників, що входять до структури самоствавлення).

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева К.И. Проблема одиночества в ранней юности / К.И. Алексеева, В.Н. Сорокина. // Развитие личности профессионала в условиях социально-освітніх трансформацій суспільства: теорія і практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7-8 травня 2007 р., м. Одеса) – Одеса: СМІЛ, 2007. – С. 14 – 18.
2. Анцыферова Л.И. Психология формирования и развития личности / Л.И. Анцыферова // Человек в системе наук. — М., 1989. — С. 426-433.
3. Бернс Р. Развитие «Я – концепции» и воспитание / Р. Бернс– М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: особистісно-орієнтовний підхід: теоретико- технологічні засади: Навч.-метод. видання. / І.Д. Бех. - К.: Либідь, 2003. - 280 с.
5. Бичко О. Самоставлення та самооцінка в контексті трансформації етнічної ідентичності /О. Бичко. // Соціальна психологія. - 2006. - № 1 (15). - С. 103 -110.
6. Білоусова Н. Розвиток почуття власної гідності у молодших школярів/ Н. Білоусова. // Початкова школа. - 2008. - №5. - С.4 - 6.
7. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. / Л.Ф. Бурлачук. – К.: Наукова думка, 1989. – 199 с.
8. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник / М.М. Заброцький– Тернопіль: Навчальна книга, “Богдан”, 2001. – 112 с.
9. Журавльова Л.П. Психологія емпатії [монографія] /Л.П. Журавльова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 328 с.
10. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий /Е.П. Ильин. - СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
11. Карнилова А.П. Диагностика регулятивной функции самосознания /

А.П. Карнилова. // Психологический журнал. - 1995. - Т. 16. - № 1. - С. 107 - 114.

12. Кольшко А.М. Психология самоотношения: Учеб. пособие. / А.М. Кольшко. - Гродно: ГрГУ, 2004. - 102 с.

13. Климов Е.А. Путь в профессию / Е.А. Климов. – Л.: Лениздат, 1981. - 190 с.

14. Кон И.С. Открытие «Я»/ И.С. Кон. – М., Политиздат, 1978. – 367 с.

15. Кон И. Многоликое одиночество. / И. Кон. // Популярная психология: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов пединститутов / Сост. В.В.Мироненко. – М.: Просвещение, 1990. – С. 162 – 170.

16. Кон И.С. В поисках себя / И.С. Кон.– М.: Прогресс, 1984. – 253 с.

17. Коновальчук И.С. Развитие отношения к себе как субъекту учебной деятельности в младшем школьном возрасте. / И.С. Коновальчук. Автореф. дис. канд. псих. наук. - К., 1992. - 25 с.

18. Корчагина С.Г. Психология одиночества: [учебное пособие] / С.Г. Корчагина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2008. -228 с.

19. Кузнецова О.В. Особливості впевненості у собі адаптивних та неадаптивних осіб // О.В. Кузнецова, Я.В. Іванова. – Проблеми сучасної психології. Випуск 6: Матеріали науково-практичної конференції молодих учених та студентів (14 травня 2015 р.).- Одеса: Лерадрук, 2015.- 352 с.

20. Кузнецов О.Н. Психология и психопатология одиночества / О.Н. Кузнецов, В.И. Лебедев. – М.: Медицина, 1972. - 337 с.

21. Куница В.Н. Межличностное общение: [учебник для вузов] / В.Н. Куница, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.

22. Лабунская В.А. Психология затрудненного общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений] / В.А. Лабунская, Ю.А. Менджерицкая, Е.Д. Бреус. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 288 с.

23. Литвиненко О.Д. Проблема психотравми у психологічній науці:

основні погляди та підходи/ О.Д. Литвиненко. // Вісник Одеського національного університету. – Одеса. – 2016. - Т. 16. Вип.13. Психологія. – С. 179-185.

24. Лісовенко А.Ф. Імпульсивність як чинник схильності до заздрощів особистості // А.Ф. Лісовенко. – Проблеми сучасної психології. Випуск 6: Матеріали науково-практичної конференції молодих учених та студентів (14 травня 2015 р.).- Одеса: Лерадрук, 2015.- 352 с.

25. Маслоу А. Психология бытия. /А. Маслоу. - Пер. с англ. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 304 с.

26. Маслоу А. Мотивация и личность /А. Маслоу.- Пер. с англ.. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.

27. Мухиярова Е.Н. Переживание одиночества в зрелом возрасте (гендерный аспект) / Е.Н. Мухиярова. Автореф. дис... канд. психол. н. /19.00.01 – общая психология, история психологии. – СПб., 2006. – 19 с.

28. Миускович Б. Я – концепция и психология одиночества / Самосознание и защитные механизмы личности: – [Хрестоматія] /Б.Я. Миускович. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ – М», 2006. - С. 252 – 260.

29. Неумоева Е.В. Одиночество как психический феномен и ресурс развития личности в юношеском возрасте. / Е.В. Неумоева. - Автореф. дис. кан. психол. наук. – Самара. -2005. - 26 с.

30. Осин Е.Н. Дифференциальный опросник переживания одиночества: структура и свойства / Е.Н. Осин, Д.А. Леонтьев // Психология. Журнал высшей школы экономики. - 2013. – Т.10, № 1. – С. 55 – 81.

31. Осин М. Способность к принятию себя и другого /М. Осин, Н. Степанов. // Директор школы. - 1998. - №1. - С. 63-72.

32. Пантеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С.Р. Пантеев. – М. : МГУ, 1991. – 110 с.

33. Пепло Л. Одиночество и самооценка. / Л. Пепло, М. Мицелии, Ю.

Морали. В кн.: Самосознание и защитные механизмы личности. – Самара: Изд. Дом “Бахрах”, 2003. – С. 261-281.

34. Покровский Н.Е. Лабиринты одиночества. / Н.Е. Покровский. – М.: Прогресс, 1989. - 624 с.

35. Покровский Н.Е. Универсум одиночества: социологические и психологические очерки / Н.Е. Покровский, Г.В. Иванченко. – М.: Логос, 2008. – 408 с.

36. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностаєва, Т. М. Титаренко. - К.: Рута, 2001. - 320 с.

37. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика: [методики и тесты] / Д.Я. Райгородский. - Самара: Издательский дом “БАРАХ – М”, 2000. – 672 с.

38. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. /К. Роджерс.: Пер. с англ. /Общ. ред. и предисловие Исениной Е.И. – М.: Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 480 с.

39. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога/ Е. И. Рогов: Учеб. пособие: В 2 кн. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. - 480 с.

40. Романова Т.Л. Опитувальник «Психологічні труднощі» / Т. Л. Романова // Психол. журнал. - 1992. - Т. 13. - №2.

41. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. 2-е изд. / С. Л. Рубинштейн. — М.: Просвещение, 1976. — 416 с.

42. Румянцева Т.В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре. / Т.В. Румянцева.– СПб.: Питер. - 2006. - С. 82 - 103.

43. Садлер У.А. От одиночества к аномии / У.А. Садлер, Т.Б. Джонсон / Лабиринты одиночества: Пер. с англ. /Сост., общ. ред. и предисл. Н.Е. Покровского. – М.: Прогресс, 1989. – 624с.

44. Сапожникова Р.Б. Психологические факторы формирования

самоотношения зичності / Р.Б. Сапожникова. Дис. канд. психол. наук.- Новосибирск, 1998. - 166 с.

45. Семенова А.Н. Прощай, одиночество! Избавиться от проблемы в ваших силах. / А.Н. Семенова. – СПб.: «Невский проспект», 2002. – 192 с.

46. Соколова Е.Т Самосознание и самооценка при аномалиях личности. / Е.Т Соколова. - М: МГУ, 1989. - 215 с.

47. Столин В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М.: МГУ, 1983. – 284 с. 378с.

48. Столин В.В. Тест опросник самоотношения / В.В. Столин, С. Р. Пантилеев. // Психодиагностические материалы по изучению личности школьника. – Минск, 1989. – с.87-94.

49. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н.П. Фетискин, В.В Козлов, Г.М. Мануйлов. — М. Изд-во Института Психотерапии. - 2002 — 457 с.

50. Фромм Э. Бегство от свободы. / Э. Фромм. – М.: Просвещение. - 1964. – 347 с.

51. Фрейджер Р. Личность. Теории. Эксперименты. Упражнения. / Р. Фрейджер, Дж. Фейдименн. - СПб.: прайм – ЕВРОЗНАК, – 2002. – 864 с.

52. Хараш А. Психология одиночества / А. Хараш // Педология. – 2000. – № 4. – 497с.

53. Хорни К. Невроз и развитие личности. / Е. Хорни. - М.: Просвещение. - 1996. – 453 с.

54. Чеснокова И.И. Проблемы самосознания в психологии. / И.И. Чеснокова. - М.: Наука, 1977. - 144 с.